

De Nederlandse vogelfamilies

Aflevering 2 - alken, duikers, jagers, stormvogels & de Jan-van-gent

Marcel Boer

Alken *Alcidae*

Alken zijn zwart-witte zeevogels die wel ‘de pinguïns van het noorden’ worden genoemd en alleen aan land komen om te broeden. Ze zijn van boven zwart en van onderen wit, zoals veel vissende vogels. Daardoor worden ze minder snel door vissen opgemerkt. De kop is in de zomer donker en in de winter deels wit. Ze hebben een gedrongen torpedovormig lichaam, een korte dikke nek en ver naar achter geplaatste poten met zwemvliezen. Ze hebben smalle korte vleugels, een snorrende vlucht laag boven water in losse linies en landen wijdbeens op het water. Ze duiken vanaf het wateroppervlak met open vleugels, waarmee ze onder water ‘vliegen’ terwijl ze sturen met de poten en jagen op vis, kreeftachtigen en plankton. Zeevogels vinden hun kolonie op hun speciale geur terug. Hun jongen herkennen ze aan hun nestgeur en geluid. Op de oceaan kunnen ze gebieden met veel plankton en daardoor veel vis en inktvis lokaliseren aan de hand van de geurstof dimethylsulfide.

De geslachten zijn gelijk. In de broedtijd zijn ze luidruchtig, daarbuiten zwijgzaam. In zit hebben ze een opgerichte houding. Ze broeden op stranden met lage rotsen of rolstenen en op richels en in nissen en holen op hoge steile kliffen van Groenland, IJsland, de Faeröer eilanden, Schotland, Ierland en Noorwegen. Meestal in gemengde, dichte of losse kolonies. Afhankelijk van soort en nestplaats wordt wel of geen nestmateriaal verzameld. Gewoonlijk één soms twee legsels met één of twee naar verhouding met hun lichaam grote eieren, gevarieerd van kleur. Bij vogels die op richels van rotsen broeden, zoals Zeekoeten, is het ei buigig en peervormig. Daardoor kan het moeilijk weggrollen. Zeekoeten bebroeden het ei – net als pinguïns – liggend op hun zwemvliezen. De donzige nestblijvers verlaten na twee tot drie weken voor ze kunnen vliegen de nestplaats en vallen daarbij vaak van grote hoogte op het strand of in zee. Op land zijn ze vaak prooi van poolvossen en meeuwen. De overlevenden worden daarna nog enkele weken begeleid en gevoerd door de ouders en kunnen met drie tot vier weken vliegen. In de winter verblijven ze meestal op volle zee langs de kusten van Noorwegen, Schotland en die van de Oostzee tot de Noordzee en Middellandse Zee. Na een storm worden ze ook dicht langs de kust waargenomen. Kleine Alken soms in binnenwateren. Recent is vastgesteld dat een klein aantal Alken, Zeekoeten, stormvogels en meeuwen in de poolwinter op Spitsbergen blijft. Ze jagen in de poolnacht dan vooral op lichtgevende

kreeftjes, veronderstellen biologen.

Op de Noordzee voor de kust zijn vooral Kleine Alk en Zeekoet algemeen. Papegaai-duiker, Zwarte Zeekoet en Alk zijn schaars tot zeldzaam. De Kortbekzeekoet is een dwaalgast langs de Engelse en Atlantische kust. De Reuzenalk *Pinguinus impennis* met een lengte van 75 cm, die niet kon vliegen, is in 1844 uitgestorven.

De Nederlandse vogelfamilies

In het *Vogeljaar* 64(2) stond de eerste aflevering van de serie ‘De Nederlandse vogelfamilies, door Marcel Boer. In deze reeks worden telkens de meest opmerkelijke kenmerken en overeenkomsten van één of meer Nederlandse vogelfamilies beschreven, gevolgd door korte beschrijvingen van de afzonderlijke soorten. De artikelen in deze reeks zijn een bewerkte versie van afleveringen die eerder verschenen in het Zaanse vogeltijdschrift ‘de Kieft’.

In de eerste aflevering kwamen de zangers, goudhanen en gorzen aan de orde. In deze aflevering zijn alken, duikers, jagers en stormvogels aan de beurt. Aan het slot wordt ook de Jan-van-gent besproken.

Alle illustraties bij dit artikel zijn getekend door Jos Zwarts.

Kleine Alk *Alle alle*

De Kleine Alk is de kleinste alk (lengte 20 cm) en ongeveer zo groot als een Spreeuw. Geen hals, korte stompe snavel en grijze poten. Snelle start vanaf water en steltloperachtige lichte vlucht met zwenkingen in dicht opeengepakte formaties. In vlucht witte onderzijde met donkere vleugels. De in de zomer geheel zwarte kop en borst is in de winter wit uitgezonderd de kruin en rond de ogen. Kleine Alken broeden in enorme kolonies op berghellingen in poolgebied. De jongen verlaten na drie à vier weken vliegend het nest om begeleid door één van de ouders naar zee te gaan. Ze overwinteren op volle zee rond IJsland, langs de Noorse kust en op de Noordzee. In Nederland schaarse wintergast van november tot in maart. Bij storm komen ze vaak aan de Nederlandse kust en regelmatig in binnenwateren.

Kleine Alk.

Alk *Alca torda*

De Alk is een middelgrote alk (40 cm) van boven zwart, van onderen wit. Zware kop met korte dikke hals en hoge zijdelings afgeplatte donkere snavel met witte dwarsstrepen. Zware poten. De lange staart steekt in de vlucht voorbij de voeten en op het water omhoog. In vlucht valt vooral de witte achterrand van de vleugels op.

Het is een broedvogel van steile rotskusten van IJsland, Noorwegen, Engeland en Ierland. Kolonievogel, vaak samen met Zeekoet. De jongen verlaten het nest al na anderhalf tot

Alk.

twee weken om begeleid door één van de ouders naar zee te gaan. Voor Nederlandse kust schaarse doortrekker en wintergast van september tot mei.

Zeekoet *Uria aalge*

De Zeekoet is even groot als de Alk. Verschilt van Alk door slanke spitse snavel, bruine in plaats van zwarte bovenzijde en onduidelijk gestreepte flanken. In vlucht korte staart met uitstekende poten. De zeldzame Kortbek-zeekoet verschilt van Zeekoet door kortere snavel met witte mondhoekstreep en naar de keel spits toelopende witte onderzijde. Zeekoeten broeden in kolonies van steile rotskusten van IJsland, Noorwegen, Engeland, Schotland en Ierland. Op smalle richels staan ze met duizenden zij aan zij te broeden met hun enige ei op hun zwemvliezen. Circa twintig dagen oud, voordat het jong kan vliegen laat het zich naar beneden vallen. Met wat geluk in zee. Maar ook een val van een paar honderd meter op de rotsen overleven ze door als een tennisbal te stuiteren. Op zee zwemmen ze met de ouders mee, die daarmee veel energie sparen doordat ze de jongen direct kunnen voeren en geen voedselvluchten meer hoeven te maken en waardoor de jongen ook veel sneller kunnen groeien. Vandaar zwemmen ze naar het Friese Plat, waar ze foerageren, ruïen en rusten van juli tot en met november in aantallen van meer dan 20.000 vogels. Voor de Nederlandse kust zijn ze algemeen van oktober tot februari.

Zeekoet.

Zwarte Zeekoet *Cephus grylle*

De Zwarte Zeekoet is een iets kleinere alk dan de Zeekoet. In de zomer geheel zwart met witte schouders, lichte onderzijde en rode poten. In de winter veel witter, licht gevlekt maar met donkere bovenzijde vleugels en witte schouders. Broedvogel van lage stranden met rotsen en rolstenen van IJsland, Noorwegen, Engeland en Ierland. Nestelt in kleine losse kolonies of verspreide paren. Ze overwinteren meestal in kleine groepjes voor de Schotse en Noorse kust en in de Oostzee.

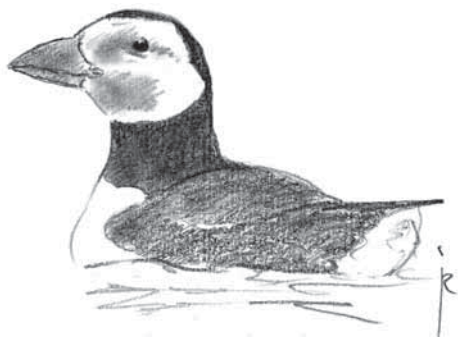

Zwarte Zeekoet.

Zeldzaam in de Noordzee, maar wordt jaarlijks van augustus tot januari waargenomen, soms ook in april/mei.

Papegaaiduiker *Fratercula arctica*

De Papegaaiduiker is een compacte alk (30 cm) met grote kop en enorme driehoekige papegaaiachtige snavel en gele poten. In de zomer witte wangen en rood/geel gekleurde snavel. In de winter grijze wangen en snavel. Met de sterke tongspier in die snavel kunnen ze meerdere visjes tegelijk vastzetten en naar hun jongen transporteren. Broedvogel van steile grazige hellingen van rotskusten van Noord-Frankrijk, Ierland, Schotland, Faeröer, IJsland en Noorwegen. Nestelt in kolonies in zelf of door konijnen of Stormvogels gegraven gangen. Meestal één ei. Papegaaiduikers maken knorrende geluiden in het nesthol. De

Papegaaiduiker in winterkleed.

jongen worden door beide ouders verzorgd tot circa veertig dagen en dan in de steek gelaten, waarna ze na een week 's nachts het hol verlaten en vliegend alleen naar zee gaan. Ze overwinteren verder op open zee dan andere alken. Zo nu en dan voor de Nederlandse kust.

Papegaaiduiker in zomerkleed.

Zwarte Zeekoet.

Duikers *Gaviidae*

Duikers zijn grote zwemvogels van open water. Ze hebben een lang torpedovormig lichaam en een dikke hals en ronde kop met forse puntige snavel. De geslachten zijn gelijk. Ze zijn makkelijk te herkennen in hun prachtig adulte zomerkleed. De onderzijde is wit, zoals bij de meeste visetende vogels.

Adulte exemplaren hebben rode ogen. Het overwegend grijs/witte onvolwassen en winterkleed is minder kenmerkend. Determinatie van zwemmende vogels lukt meestal wel, van vliegende vogels is dat veel moeilijker. Ze zwemmen met het lichaam laag in het water maar drijven wanneer ze rusten of poetsen hoog op het water. Bij alarm duiken ze of zwemmen met alleen de kop boven water. De poten zijn ver naar achteren geplaatst, waardoor ze op het land moeilijk lopen. Ze duiken met een vloeiende buiging (geen sprongetje) en blijven minutenlang onder water en leggen daarbij grote afstanden af. Ze kijken alvorens te duiken langdurig met alleen de kop onder water uit naar vis.

De vleugels zijn tamelijk klein en puntig. In de vlucht maken ze een gebochelde indruk en de brede zwempoten steken buiten de zeer korte staart uit. De roep klinkt klagend en verder maken ze aalscholver- en gansachtige geluiden.

Duikers zijn broedvogels van noordelijke gebieden van Groenland tot de Beringstraat en broeden aan plassen en meren in bossen of op de toendra. Ze maken een nest aan de waterkant op de grond. Bij dalend waterniveau kan dat problemen geven omdat de afstand tot het water groter wordt en duikers moeilijk kunnen lopen. Het vochtige nest varieert van een uitgekrabde holte tot een hoop plantenmateriaal. Er is één legsel met meestal twee eieren. De donzige nestvlieders en hebben een korte dikke snavel. Zij worden door beide ouders verzorgd en ook op 'futenwijze' op de rug vervoerd. Ze trekken weg in maart/juni en september/november alleen of in kleine groepjes over zee. Ze overwinteren langs de kust en in baaien, soms op grote wateren in het binnenland. In de winter verblijven ze meestal op de Oost- en Noordzee of op grote binnenwateren. Uitbreiding van windparken en olieboringen voor de kust pakken tot nu

toe nadelig uit voor duikers.

In Nederland is de Roodkeelduiker het meest algemeen van oktober tot mei. De Parelduiker en IJsdruiker zijn schaars en de Geelsnavelduiker is hier soms als dwaalgast en is zomer en winter herkenbaar aan de lichtgele snavel.

Roodkeelduiker *Gavia stellata*

De Roodkeelduiker is de kleinste duiker (lengte 55 cm). In winterkleed wit/grijs gespikkeld met kleine kop, lichte wangen en keel en dunne vaak iets opgeheven snavel. In zomerkleed rode hals, die op afstand zwart lijkt en bij de Parelduiker echt zwart is. Broedt vaak bij kleine visloze hoogveenmeertjes op de toendra. Vogels van IJsland en Spitsbergen overwinteren bij Ierland, Schotland en Engeland. Vogels uit Rusland en Scandinavië overwinteren van de Noordzee tot de Middellandse Zee. In Nederland met duizenden vogels vrij talrijke doortrekker en schaarse wintergast van oktober tot mei voornamelijk op zee en langs de Wadden en Deltakust maar soms na stormen ook op zoet water in het binnenland.

Parelduiker *Gavia arctica*

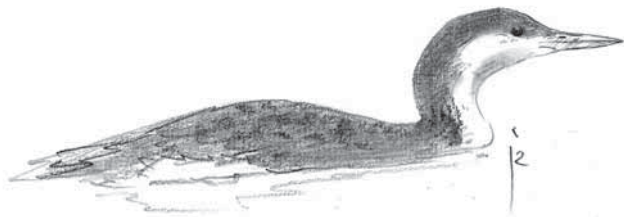
De Parelduiker is een middelgrote duiker (62 cm). In winterkleed donkere rug, nek en voorhoofd, witte wangen en hals met slanke rechte snavel, niet opgewipt. Iets lichte flanken. In zomerkleed gespikkelde rug en zwarte verticaal gestreepte hals. Ze broeden bij visrijke grote meren en baaien zonder tij in Schotland, Scandinavië en Noord-Rusland. In Nederland schaarse doortrekker en wintergast (honderden) alleen of in kleine groepjes zowel langs de kust als op zoete binnenwateren.

IJsdruiker *Gavia immer*

De IJsdruiker is de grootste (75 cm) duiker. Lijkt in winterkleed veel op Parelduiker, maar

Roodkeelduiker.

Pareldaiker.

is groter en met zwaardere dolkachtige snavel, niet gesloten lichte nekring en donkerder flanken. In zomerkleed donkere kop en hals met verticaal gestreepte nekring. IJsduikers broeden bij grote diepe meren en baaien in Noord-Amerika en IJsland. In Nederland in de winter slechts enkele tientallen vogels aan de kust en in het binnenland.

IJsduiker.

Jagers *Stercorariidae*

Jagers zijn sterk aan zee gebonden roofmeeuwen met meestal een donker verenkleed, smalle geknikte vleugels en een krachtige, doelbewuste vlucht. Ze hebben als predators een gehaakte snavelpunt en scherpe gebogen nagels. Alle jagers zijn op afstand van jonge meeuwen te onderscheiden door hun meestal donkerder verenkleed. In de vlucht hebben alle jagers meer of minder wit aan de bases van de handpennen en een min of meer opvallende lichte stuit. Het verenkleed is zeer variabel van lichte tot donkere vormen. In de zomer hebben alle adulte jagers, behalve de Grote Jager, gelige wangen, witte hals, borst en buik. En met uitzondering van de Grote Jager hebben alle jagers lange uitstekende middelste staartpennen met karakteristieke vorm. De geslachten zijn gelijk. Juveniele hebben een overwegend donker gevlekt verenkleed met geen of veel kortere middelste staartpennen, waardoor ze lastig te determineren zijn. Jagers rusten vaak op zee en landen na een lange glijvlucht, aarzelend en na kort bidden op het water.

Tijdens storm hebben jagers de typische

‘keilende’ vlucht van stormvogels: snelle glijvlucht door de golfdalen en vervolgens steil omhoog. Ze maken diverse nasale miauwende gutturale geluiden tijdens achtervolging, balts en bij gevaar in de broedtijd.

Vis wordt meestal verkregen door piraterij.

Daarbij achtervolgen ze meeuwen, sterns en andere zeevogels op zeer korte afstand net zo lang tot ze vis laten vallen of uitbraken, die in de lucht door de jager wordt opgevangen. Ze pikken ook vis op van zee achter vistrallers. Grote Jagers zijn ook in staat andere zeevogels te doden tot volwassen Zilvermeeuwen toe. In de broedtijd bestaat het voedsel uit lemmingen, eieren, jonge vogels, vis, insecten, aas, afval en bessen.

Ze broeden in Noord-Europa op toendra's en rotsachtige eilanden meestal verspreid of in kolonies. Het nest is meestal een ondiep kuiltje en er is één legsel met twee eieren.

Beide broeden en verzorgen de jongen, die ze fel verdedigen. Ze trekken op zee en langs de

Kleinste Jager.

kusten zuidwaarts en overwinteren gewoonlijk solitair of in kleine groepjes voor de kusten van Noord-Afrika, Zuid-Amerika en de noordelijke Indische Oceaan.

Jagers trekken in het voorjaar en de nazomer en herfst in kleine aantallen langs de Nederlandse kust en zijn vooral na een storm waar te nemen.

Kleinste Jager *Stercorarius longicaudus*

De Kleinste Jager heeft de langste puntige middelste staartpennen en lichte halsband. De lengte is 25-41 cm, plus de staartpennen van 12-24 cm. Lichte sternachtige vlucht. Landt dikwijls op zee tijdens de trek. Zwemt met opgerichte hals en staart. Ze parasiteren veel minder dan andere jagers. Broedt in vrij droge toendra en jaagt daar hoofdzakelijk op lemmingen. Kleinste Jagers overwinteren in de Zuid-Atlantische Oceaan en zijn een vrij zeldzame doortrekkers langs de Nederlandse kust. De trek is meestal in augustus-oktober, soms in mei. Juveniele soms in binnenland en ze zijn zeer tam.

Kleine Jager *Stercorarius parasiticus*

De Kleine Jager is donker met spitse vleugels en snelle valkachtige vlucht met plotselinge zwenkingen. Puntige middelste staartpennen. De lengte is 37-44 cm, plus de staartpennen van 5-9 cm. Van alle jagers meest variabele

Kleine Jager.

kleur verenkleed van licht naar donker. Ze overwinteren ten zuiden van de evenaar. Trekt in kleine aantallen langs de Nederlandse kust.

Middelste Jager *Stercorarius pomarinus*

De Middelste Jager is een middelgrote donkere jager met rustige gestage vlucht en uitstekende spatelvormige middelste staartpennen. De lengte is 42-50 cm, plus de staartpennen van 5-10 cm. In de zomer met lichte onderzijde en donkere borstband.

Deze jagers passeren tijdens de trek in mei en september-november meestal solitair of in kleine groepjes de Nederlandse kust op weg naar West-Afrika.

Middelste Jager.

Grote Jager *Catharacta skua*

De Grote Jager is van het formaat Zilvermeeuw. In vlucht forse donkerbruine vogel met witte vlekken, zowel op onder- als bovenvleugel. Stompe staart met rudimentair uitstekende middelste staartpennen. De lengte is 50-58 cm. Buizerdachtige zweefvlucht. Ligt hoog op het water. Ze trekken in augustus-september meestal in kleine aantallen langs de Nederlandse kust. Bij krachtige wind en storm kunnen duizenden Grote Jagers, afkomstig uit IJsland, Schotland en de Noordse kusten, langs de Nederlandse kust trekken.

Stormvogels *Procellariidae* en *Hydrobatidae*

Stormvogels en Pijlstormvogels zijn een familie van buissnaveligen en deze telt 86 soorten. Stormvogels zijn sterk aan zee gebonden vogels, die uitsluitend aan land komen om te broeden. De geslachten zijn gelijk. De grote soorten *Procellariidae* hebben lange smalle vleugels en kunnen met hun stijve vleugels vrijwel zonder vleugelslagen boven zee vliegen. Bij storm gaat deze zweefvlucht over in een keilende vlucht en maken ze gebruik van verschillen in windsnelheden en kantelen en

Grote Jager.

glijden ze in golfdalen en boven golfkammen. Daarbij lijkt het alsof de vleugelpunten door het water snijden. Stormvogels hebben een rechte snavel met een haakpunt en buisvormige neusgaten, via welke het zout van het zeewater wordt uitgescheiden. Stormvogels verschillen uiterlijk van meeuwen vooral door hun gedrongen vorm met dikke korte nek en wijze van vliegen van kantelen en glijden. De kleine stormvogeltjes *Hydrobatidae* met vijftien soorten horen eveneens tot de familie van de buisnaveligen. Ze zijn beduidend kleiner, hebben korte vleugeltjes en een actievere vlucht. De vliegwijze met geheven kop en hangende poten vlak boven het wateroppervlak doet zwaluwachtig aan. Het Vaal Stormvogeltje is groter en wordt vaker waargenomen dan het Stormvogeltje, dat het kleinste zeevogeltje is en de meest fladderende vlucht heeft.

Stormvogels verblijven het grootste deel van het jaar op volle zee en foerageren op vis, kreeftachtigen, schelpdieren, plankton en afval. Delen van de oceaan met veel plankton en dus met veel vis en inktvis kunnen ze ruiken door de geurstof dimethylsulfide, die het plankton afgeeft. Enkele soorten volgen vaak vissersschepen en hun aantallen zijn de laatste decennia fors toegenomen door de grote hoeveelheden overboord gezette ondermaatse vis. Wanneer dit verboden wordt

zullen de aantallen stormvogels en ook andere zeevogels die vissersschepen volgen, afnemen. Stormvogels pikken hun voedsel van het zeeoppervlak waaronder ook drijvend afval. Dode aangespoelde vogels blijken vaak een maag vol plastic te hebben en zijn van honger omgekomen. De laatste decennia is het plastic in magen van Noordse Stormvogels met 75% afgenomen. Dat geldt ook voor het drijvend plastic op de Atlantische Oceaan.

Op zee zijn de meeste soorten zwijgzaam. Tijdens de broedtijd maken ze diverse gutturale geluiden. Vanuit de nestholten zijn vaak snorrende geluiden te horen. De meeste soorten stormvogels broeden in kolonies en nestelen in zelf gegraven holen of natuurlijke spleten op afgelegen eilanden of kusten van Groenland, Spitsbergen, IJsland, Noorwegen, Groot-Brittannië, Madeira, Canarische Eilanden, Falklands, Tristan da Cunha en Australië. Ze komen behalve de Noordse Stormvogel alleen 's nachts aan land om roefmeeuwen te vermijden. Zij zijn in staat 's nachts hun kolonie en het eigen nest met jongen terug te vinden. Daarbij maken zij onder andere gebruik van hun uitstekende reukvermogen. Aan land bewegen ze zich vrij onbeholpen. Zij steunen daarbij op hun vleugels en ze stijgen erg moeizaam op. Ze leggen slechts één ei. Bij verlies wordt dat niet vervangen. De broedduur is lang: van stormvogels circa 55 dagen en stormvogeltjes circa veertig dagen. De jongen worden gevoed met door de oudervogels opgebraakt voedsel. Ze worden heel vet en veel zwaarder dan de ouders. En worden wanneer ze op gewicht zijn door de ouders in de steek gelaten en verlaten wanneer hun veren volgroeid zijn na circa 10-14 dagen 's nachts het nest. De jongen van de grote stormvogels zijn pas na vijf jaar volwassen en kunnen veertig jaar oud worden. De jongen van kleine stormvogels zijn na één à twee jaar volwassen en kunnen twintig jaar oud worden. Stormvogels broeden niet in Nederland, maar enkele soorten worden het hele jaar door voor onze kust en op zee waargenomen. Langs de kust vooral met westerstorm. De meeste in het najaar tijdens de trek naar de Atlantische Oceaan, waar ze de winter doorbrengen. Van de vele soorten stormvogels worden er drie voor onze kust waargenomen en van de diverse soorten stormvogeltjes slechts twee. Vastgesteld is dat een klein aantal alken, zeekoeten, stormvogels en meeuwen in de poolwinter op

Spitsbergen blijft. Ze jagen in de poolnacht dan vooral op lichtgevend kreeftjes, veronderstellen biologen.

Noordse Stormvogel *Fulmarus glacialis*

De Noordse Stormvogel is de meest voorkomende grote stormvogel (45-50 cm), waarvan de lichte vorm een witte kop en staart heeft en grijze vleugels. De donkere noordelijke vorm heeft een rookgrijze kop en staart en iets donkerder vleugels. Broedvogel van Schotland, IJsland, Noorwegen en Spitsbergen. Broeden in grote kolonies en vormen paren voor het leven. Hele jaar door aanwezig op Nederlands deel van het continentaal plat en met storm ook voor de kust. In augustus-september zeer talrijke doortrekker met meer dan 200.000 vogels. Volgen voor hun voedsel vaak vissersschepen en zijn daarvan voor een groot deel van hun voedsel afhankelijk. Jonge vogels blijven de eerste vier à vijf jaar op zee en broeden pas na vijf tot tien jaar. Broeden- en jonge vogels waren predators met tot twee meter ver spuiten van smerig ruikende maagolie.

Noordse Stormvogel.

Grauwe Pijlstormvogel *Ardenna grisea*

De Grauwe Pijlstormvogel is iets kleiner dan de Noordse maar verschilt van alle andere stormvogels door geheel roetkleurig verkleed met lichte band over ondervleugel. Broedvogel van eilanden op het zuidelijk halfrond; Falkland eilanden, Tristan da Cunha, Nieuw-Zeeland en Australië. Verblijft tijdens zijn winter (dus onze zomer) bij Japan,

Grauwe Pijlstormvogel.

Alaska en in het Noord-Atlantisch gebied tot IJsland en Noorwegen. Van juli-november ook op de Noordzee in wisselende aantallen van enkele honderden vogels. Volgen zelden schepen. Vaak in gezelschap van Noordse Stormvogels.

Noordse Pijlstormvogel *Puffinus puffinus*

De Noordse Pijlstormvogel verschilt van alle andere pijlstormvogels onmiskenbaar door contrast van zwarte boven- en witte onderzijde. Tijdens keilvlucht lijkt de vogel afwisselend wit of zwart. Slanke snavel. Zwemt graag. De lengte is 30-35 cm. Broedvogel van de westkust van Groot-Brittannië, IJsland,

Noordse Pijlstormvogel.

Frankrijk en Canarische Eilanden en overwintert langs de oostkust van Zuid-Amerika. Op zee meest algemene pijlstormvogel. Noordse Pijlstormvogel zijn voor onze kust zomergast en doortrekker in kleine aantallen (enkele tientallen vogels). Ze volgen geen schepen.

Stormvogeltje *Hydrobates pelagicus*

Het Stormvogeltje is een klein (14-17 cm) donker zeevogeltje met opvallende vierkante witte stuitvlek en recht afgesneden zwarte staart. Vrij korte vleugels, fladderende vlucht en watertrappend op de golven met bengelende zwarte poten.

Broedvogel van afgelegen eilanden in de Atlantische Oceaan en Middellandse Zee. Overwintert langs de Zuid-Afrikaanse kust. Worden zo nu en dan tussen september en december voor de Nederlandse kust waargenomen. Ze volgen soms schepen. De wereldpopulatie wordt op 1,5 miljoen geschat en zou sterk afnemen. Reden om deze vogel op de Rode Lijst te plaatsen.

Stormvogeltje.

Vaal Stormvogeltje *Hydrobates leucorhous*

Het Vaal Stormvogeltje lijkt veel op het Stormvogeltje, maar is groter (19-22 cm) met gevorkte staart en V-vormige witte stuitvlek. Broedvogel van Noord-Atlantische rotskusten met de Faeröer eilanden als kerngebied en overwintert in Zuid-Atlantische Oceaan. Worden na westerstormen van september tot december regelmatig voor de Nederlandse kust waargenomen. Ze volgen geen schepen.

De wereldpopulatie wordt op twintig miljoen geschat en lijkt stabiel.

Vaal stormvogeltje.

Jan-van-gent *Morus bassanus*

De Jan-van-gent is geen stormvogel maar hoort tot de aparte familie van Sulidae, waarvan vele diverse soorten overal in de wereld voorkomen langs de oceaankusten. Het is een grote (90 cm) witte zeevogel met torpedo-vormig lichaam en zwarte punten aan lange smalle witte vleugels. Eerstejaars geheel grijs/bruin gevlekt. Daarna elk jaar witter tot vijfde of zesde jaar volwassen kleed. Kunnen door hun flinke gewicht moeilijk landen maar nog moeilijker opstijgen. Hebben wind onder de vleugels nodig om op te stijgen, wat bij een start vanaf steile rotskusten geen probleem is. De voedselvlucht is laag met snelle ondiepe gelijkmatige vleugelslagen en korte glijpauzes. Met harde wind "keilend". Duikt spectaculair van tientallen meters hoogte met 100 km/h als een speer loodrecht in zee op vis, waarbij de vleugels vlak boven het water worden samengevouwen. Jan-van-genten hebben geen uitwendige neusgaten, waardoor bij stootduiken het water naar binnen zou stromen. De speciale schedelbouw en de luchtzakken vangen de klap van het water op. De leeftijd is maximaal twintig jaar. Ze jagen individueel en in groepen op vis, vooral zandspiering, makreel en haring en volgen vliegend visscholen met de naar voren gerichte ogen. Jan-van-genten duiken en

volgen de vis onder water. De vissen worden direct ingeslikt, zodat deze bij boven water komen niet door meeuwen gekaapt kunnen worden. Ze brengen hun hele leven door op zee. Het zijn broedvogels van steile ontoegankelijke rotskusten en eilanden in Noord-Atlantische Oceaan. Met grootste concentratie in West-Schotland (St. Kilda), maar ook voor noordkust van Bretagne. Overwinteren op zee en zijn buiten broedseizoen talrijk voor Nederlandse en andere West-Europese kusten tot het westelijke deel van de Middellandse Zee en West-Afrika, vooral in september en oktober. In de zomer met enkele duizenden, tijdens de najaarstrek met tienduizenden vogels op Wadden en Noordzee. Heel soms na storm ook enkele vogels in het binnenland. Vormen paren voor het leven en zijn ook buiten het broedseizoen samen. Broeden in zeer grote kolonies op snavelafstand van elkaar. De grootste kolonie met 60.000 paar bevindt zich op Bonaventure Island bij Canada. Op het IJslandse eiland Eldey nestelen 35.000 paar. Het verhoogde nest bestaat meestal uit zeewier, planten en veren. Tijdens de broedtijd nemen vogels regelmatig zeewier mee dat aan het nest wordt toegevoegd. Beide bebroeden het ene lichtblauwe ei 44 dagen met gekruiste zwemvliezen over het ei heen. Zeekoeten en pinguïns broeden hun ei uit boven op hun zwemvliezen. Poten en vliezen zijn tijdens de broedtijd extra doorbloed. Een broedvlek ontbreekt, waarmee afkoeeling tijdens het duiken wordt voorkomen. De jongen nemen opgebraakt voedsel uit de slokdarm van beide oudervogels. De geheel bruine jongen van circa 4 kg (zwaarder dan

Jan van Gent.

een volwassen vogel) worden na drie maanden enkele dagen verwaarloosd, waardoor ze het nest verlaten en hoewel ze nog niet kunnen vliegen in zee springen. Ze kunnen pas na enkele weken op zee op een leeftijd van circa honderd dagen goed vliegen. Pas als ze volwassen zijn, keren ze terug naar hun geboorteplaats.

De naam Jan-van-gent is slechts gedeeltelijk te verklaren. Gent is een mannelijke watervogel. De toevoeging Jan is waarschijnlijk een verbastering van het Keltische woord 'ian' voor witte haringvogel. Hoewel de vogel overal beschermd is werden tot het jaar 2000 op het Schotse eiland Sula Sgeir volgens traditie elk jaar tweeduizend jonge genten voor consumptie geoogst. In 1540 waren dat er nog twintigduizend!

■ M.M.A. Boer, Sternstraat 43, 1531 VM Wormer, e-mail: mmaboer@gmail.com.

het Vogeljaar digitaal

Alle artikelen van alle jaargangen van *het Vogeljaar* tot en met 2013 zijn digitaal beschikbaar op internet. Kijk op de website Natuurtijdschriften.nl of scan de QR-code.

